

Una *xarxa* (usat sovint en pl.) és un ‘teixit destinat a la pesca, fet amb fils nuats, formant una retícula de malles, quadrades o rombals, que permet al peix ficar-hi el cap, però no sortir-ne quan se’n vol retirar, perquè hi queda agafat per les ganyes’ (DCVB, DIEC); el mot originari és *eixàrcia* (s. XII), procedent del grec bizantí *EXÁRTIA* (pl. de *EXÁRTION* ‘aparells nàutics’), der. del gr. cl. *EXARTÍZO* ‘equipar, aparellar una embarcació’; var.: *aixàrcia* 140, 167, amb obertura de la *e-* inicial; *xàrcia* 130, amb afèresi vocàlica; *sàrcia*, amb assimilació a la [s] següent, i les seves var. *sèrcia* 155, per tancament de *a* tònica, *sàcia* 184, per emmudiment de la bategant *i*, amb aglutinació de l’article àrab *al-*, *alsàrcia* 154; *xàrxia* 163, des de *xàrcia*, amb assimilació a la palatal inicial; i d’aquí, *xarxa* (doc. s. XIII), amb absorció de la *i* en la palatal contigua, origen del bal. *xerxa*, per ascens de /a/ cap a /ɛ/ per assimilació a la consonant palatal (dita: “Més caparrut que es peix de xerxa” 79).

Filat (s. XIII), germà de l’oc., és el participi substantivat de *filare* (< *FĪLARE*) (cf. *PALDC*, VII, mapa 1051, on també es comenten *ret*, *xarxa*, *mall*, *tela*), origen també de *enfila* 16, 37 i *enfilat* 160, 170, de la var. verbal *enfilare* ‘posar en fila’ com es fa amb les xarxes. *Ret* (s. XIII) prové del llat. *RĒTE* ‘xarxa’, usat en *f.* (118, 157-159, 165), que podria ser *m.* en 148 (*dos arrets*, amb pròtesi vocàlica) i en 150 (*dos rets*), però no és segur perquè en aquesta àrea *dos* s’usa com a invariable; la fluctuació de gènere en mots especialment monosíl·labs és freqüent (cf. *sang*, *fel*, *dot*, etc.; cf. Veny, 1978 a: 150-152). L’alg. *reda* (s. XVIII) 85, pron. [r’era], podria ser un encreuament entre el cat. *ret* i el logudorès i sassarès *rezza*, un manlleu antic de l’it. septentrional o bé una adaptació de l’it. *rete* o del cors *reta* (Corbera, 2000).

Trema és una var. de *trama* (< *TRAMA* ‘teixit’), que, segons el *DECat*, s’hauria extret de *tremall* (var. de *tramall*), però que més aviat deu ser un deverbial de *tramar* (*tr[ə]mar*), que, en passar a les formes rizotòniques, hauria format *trema* (com *beina* < *baina*); var. *trena* 48, probablement per atracció de *trena* ‘porció de cabells entrecreuats’; *tremall* 123, que hom havia considerat procedent de **TRĪMACŪLUM*, format sobre *MACŪLA* ‘mall’, pels seus teixits triples (Griera, *REW*), sembla que s’ha de rebutjar a la vista de formes congèneres romàniques (it. *tramaglio*, port. *tramalho*, gall. *tramallo*, fr. *trémal*, asturià *tramallo/trasmallo*)

i considerar-lo una var. de *tramall* (der. de *trama*), amb la var. *tresmall* 155, homonimitzat amb el prefix *tres-/tras-* (*DECat*).

Corresponen a respostes puntuals els següents mots: *art* 16, 49, der. de *ARTEM* ‘habilitat, professió’, passat a ‘conjunt d’habilitats i ormeigs del pescador’, especialitzat en llenguatge mariner en ‘arts de pesca’; cal rebutjar l’ètim proposat per Griera, de *RETE SARTUM* ‘xarxa sargida, apedaçada’; var. *arc* 44, amb equivalència acústica de *-[t] = -[k]*, com la de *mart/marc*; *ars* 147 deu ser una desafricació de *arts*. *Tela* ‘teixit de fils entrellaçats’ (*teles* 95) (< *TĒLA*, der. de *TĒXĒRE* ‘teixir’), que, en el nostre cas, s’ha restringit a la ‘xarxa’. *Peça* 154 (*peces* 56) (< llat. vg. **PĒTTĪA*, d’origen cèltic), que, a partir de ‘tros, porció’, s’ha especialitzat entre els mariners en ‘cadascun dels arts o aparells de xarxa per a pescar’, que pot ser *peça de sardinal*, *peça alatxera*, *peça de batre*, *peça de llagostes*, etc. (DCVB). *Malla* 118, 133 (< *MACŪLA*; var. *maia* 36) s’ha estès d’obertura de la xarxa a la xarxa mateixa. *Sarja* (pl. *sarges* 60), procedent del fr. *sarge*, és una homonimització de *xarxa*. *Rall* 161 designa pròpiament una ‘xarxa circular que es llança a mà’; prové del llat. tardà *RETIACŪLUM*, format sobre *RETICŪLUM*, dim. de *RĒTE* ‘xarxa’, i es documenta en ross. ja al s. XII (*resallo*); recordem que les etapes antigues van ser **resall* > **reall*; la proposta de derivar-lo de *RADĪU* ‘raig’ (Griera) és inacceptable.

A notar els mots en relació *remendar* (*la peça*) 5, 154, *agulla* (*de remendar*) 133, 154, *portes* 69, “per aubrir l’art”, *gornir* 72, “montar sa xerxa, fer-la peça”, *llavorar* ‘arreglar el peix’ 163; altres: *pinjata* ‘part de peix que correspon al mariner’ 5, *feixona* ‘ferro a la punta d’un pal, per a la pesca de riu’ 41, *fafona* ‘espècie de fitora’ 40, *clavilla* 133, “per a unir les cordes”.

RĒTE era el nom llat. de ‘xarxa’, força usat en cat. ant., mantingut en punts del val. i tort. també amb altres significats com el de ‘còfia’; li van fer la competència *xarxa/xàrcia*, actualment viu a la costa del cat. central (*xerxa* al bal., que el degué rebre del litoral gironí, cf. *DECat*, per l’àrea) i *filat*, en el ross. *Trema*, estès sobretot per l’àrea vigatana, s’aplica a la xarxa dels rius.

Són mots normatius, amb caràcter genèric o específic, *xarxa*, *trema*, *art*, *peça*, *rall*, *mall*, des del *DG_I*, 1932; *ret*, des del *DIEC_I*, 1995.